

*Acta synodi provincialis, van den eedlen eernvesten
heren Gedeputeerden der stad Groningen ende Om-
melanden uithgeschreven, ende in Appingadam gehol-
den op den 19^{den} Junij unnde volgende dagen anno
1620.*

Sessio prima pomeridiana 19 Junij.

Sindt op desenn synodo uuth den respective classibus eerscheenen nhac-
volgende personenn:

ex classe Groningana:

D. CORNELIUS HILLENUS, p. in Groningen,

D. CHRISTOPHORUS UCHTEMANNUS, p. in Groning.,

der eerendtfeste unnd hoochgeleerde EGBERTUS HALBES, licentiatuſ unnde
amptman dess gerichtes, senior;

ex classe Dammonensi:

D. JOHANNES LAXTENIUS senior, p. tot Holwjrda,

D. HIDO LAMBERTI, p. toe Farmsum,

D. ANTONIUS STROMBERGIUS, p. toe Scharmer;

ex classe Loppersumana:

D. HENRICUS HOUBINGIUS, p. opt Sandt,

D. JOACHIMUS SORIUS, p. thoe Loppersum,

D. LAMBERTUS HENRICIDES, p. ten Post en Wittewirum;

ex classe Middelstumana:

D. ANDREAS STRAETMAN, p. in Suidwolde,

1) Hierop laten YY en ZZ volgen „finis”.

D. WILHELMUS JOANNIS, p. toe Huisinga,
 D. RUDOLPHUS OVIINGIUS, p. toe Warffum;
 ex classe Eenerumana:

D. JOHANNES SCHMALTZIUS, p. tot Tinallinga,
 D. ADOLPHUS STUKERUS, p. tot Wetzina,
 D. JUSTINUS HAVENBERGIUS, p. tot Saüwert;
 ex classe Suithorrumana:

D. SAMUEL SCHMALTZIUS, p. toe Suidthorrum,
 D. JOHANNES SCHONENBORCH, p. in Aedewert,
 D. JOHANNES HASELBEKIUS, p. in Tolbert ende Midwolde;
 ex classe Oldamptina:

D. GERHARDUS ASSUERI, p. thoe Suidbroek,
 D. BERNHARDUS GOLDSWEERDEN, p. thoe Bleijham,
 D. HENRICUS A FREDEN, p. in Scheembda.

Hefft D. ANDREAS STRAETMANNUS, assessor dess verledenn jaeres synodi,
 in absentia D. praesidis desen synodum mit dem gebede angevangen.

Sindt daerop die credentzbreve der classium oeverandtwoerdet, gelesen
 ende geexaminieret wordenn, offte daerinne oick eennige swaricheit
 mochte weesenn.

Unde iss bevonden, dat eenige classes, alse te weeten Middelstumana
 ende Eenerumana, geenne genoechsame ratificatie der dingen, die in
 synodo affgehandelet wordenn, haeren credentien hadden inverlivet, daer-
 omme sie dan voermaenet sindt wordenn tot anderen tijden beter daerop
 te letten.

Wat die personen anlanget, die op desen synodum sint gecommittieret
 ende eerschenen, so iss voereerst eennige consideratie gevallen oever die
 persone ANTONII STROMBERGII, oeverunitz he onlanges sub censura gestanden.
 Doch diewile die fratres classis Dammonensis verklaerenn, dat hie die
 tijdt oever, de hie bij haer in haerem classe iss geweest, sick wel ende
 stichtelick hebbe gedraegen, is he thoegelaeten worden.

Voortz is schwaricheit gemovieret oever die personen ADOLPHI STUKERI,
 allse welcker ahn vorledenen sommer groete ergernisse begaen hadde
 dorch prophanation des sabbaths, item JUSTINI HAVENBERGII, welcker
 dorch sin onordentlick levent groete ergernisse solde geeven. Daerop dan
 D. JOHANNES SCHMALTZIUS, welcker neffens hem uut dem classe Eenerumana
 wass gecommittiert, verstanden, wat classis in solcken saeken mochte
 gedaen hebben. Unnde diewijele diesulvige verklaeret in classe niet prae-
 sent gewest te sijn, allsse vann sulcken saekenn is gehandelt worden,
 so iss goetgeachtet haere classicale boeck te visitieren. Ende daermit die
 synodus daerdoer niet te lange opgeholdenn wordt, hefft men drie per-

sonen, also tho weten D. CORNELIUM HILLENIUM, D. WILHELMUM JOHANNIS unnde JOHANNEM SCHONENBERG genomieret, welcker neffens D. JOHANNEM SCHMALTZIUM dat classicale boeck doersien, ende wat dienaengaende daervan geschreeven anteekenen ende op negester versammelinghe dem synodo bekant maken solden, die sake so lannghe differerende.

Iss men daerop veerner getreden tot election praesidis, assessoris ende scribae deses synodi.

Ennde sint mit meesten stemmen naevolgende personen eligeret: in praesidem D. ANDREAS STRAETMANNUS, in assessorem D. CHRISTOPHORUS UCHTEMANNUS, ende in scribam JOHANNES SCHONENBORCH.

Iss vann D. praeside voergestellet worden, wie van denn broederenn am kompstigenn Woensdage alhier die predige solde doen. Alsoe dan eenige daertegen gesproken hebben, iss entliken voer goet angesien, dat men noch in die order, voermaels gemaeket, sal continueren, unnde sal classis Suidhorrumana, an welcken die ordninge iss gekoemmen, die voerschinge doen, dat jemant uut haeren middel die predige doen moege.

Iss daerop die vergaederinge gescheiden ende sal proximus conventus mogen te acht führen geholdenn wordenn.

Sessio secunda antimeridiana 20 Junij.

1. Fuisis precibus iss ahnvenekelick proponeret, diewijle deputati synodi in visitatione classium bevonden, dat eenige predigern suimachtich solden wesen in die bedienunge dess h. aventmaels, ofte oeck noedich, dat eenige dersolvigen solden ad synodum geciteert worden. Unde iss voer goet angesieken, dat men D. BERNHARDUM JOACHIMI unnde PETRUM BERNHARDI, pastoren respective toe Hevenskes unnde Opwierda uut dem classe Dammonensi, tegens morgen te 8 uhren tot den fine solde citeren, item D. ADOLPHUM EMPENIUM, pastorem toe Oldensyehl uut dem classe Middelstumana, unnde D. ADOLPHUM VANN BESTEN uut dem classe Eenerumana tegen Donderdaege.

2. Sint op begeeren des synodi in die voergaederinge eerscheenen die ghecommitteerden van denn E. E. heeren Gedeputeerden omme diesen synodo by to woenen, alsoe toe weeten die E. E. RUDOLFF WICHERINGE unnde BOCCO AWEMA.

3. Iss weder voergenoemen die saecke ADOLPHI STUKERI unnde JUSTINI HAVENBERGII. Unnde hebben die daertoe gecommittierede broederen relation gedaenn, woedat sie dat classicale boeck doergesieken hebbenn unnde angaende die saeke ADOLPHI STUKERI niets geteekent gevonden. Angaende overst JUSTINUM HAVENBERGIUM iss anders niet genoteret, alsedat hie

suinachtich in syn bedieninge ware, dieselve bij wilen versuinmende, daeroever hie dan van dem classe to reden gestellet unde gecensureret, sünsten niet meer daerinne vindende.

4. Iss D. ADOLPHUS STUKERTS ingevordert ende hem bekendt gemaeket die swaricheit, oever sine persone gevallen. Daerop he de sake verhalet ende bekendt gemaket mit bekenninge siner schult ende democdige affbiddinge dersulvigen, waerop dan die saeke in deliberatie genoemmen ende groet ende swaer geaestimeret, also dat hem oick daeromme behoerde sessie in dese vergaedinge geweigert te worden, gelijk oick die classis sick swaerlicken daerinne verloopen, ecnssdeels dat sie sulekc saecke niet in acht genomen, sünder in haere classicale boeck mit stilswigen voerbijgeghaen, anderdielss dat sie soedanige personen tot dese vergaedinge hebben gesonden. Daeromme dan entliken nhae lange deliberatie goetgevonden, dat men uut dem classe Eenerumana sal verwittigen omme tegens morgen middagh alhijr in sijnodo te erschienen den praesidem und scribam classis unnde neffens dien dom. BERNHARDUM SAGITTARIUM, pastorem toe Eenerum, omme mit dienstulvigen van diese swaricheiden te handelen ende daernae daerinne te doen nae behoeren.

5. Die saeke JUSTINI belangende iss hie oick ingevordert ende hem bekantgemaket die swaricheit oever hem vallende, waerop he tom deele sine excuse gedhaen, meerendeels averst alles ontkennet hefft. Doch die saeke is differeret, beth dat die voergemelde personen uut dem classe Eenerumana soellenn aengekoemen sijn omme alssdan voort dieselve aff te handelen ende daerinne tho disponieren, nha dat sie bevonden sal wordenn geschapen te sijn.

Sessio tertia pomeridiana 20 Junij.

1. Nhae gedaenem gebede hefft men aengefangen die acta des voerleden jaeres synodi te resumeren.

Unnde iss voereerst voorgefallenn die saecke, dat pundtgroet voer die nhablivende weeduwen der vorstorven pastoren belangende, alwahr dan *deputati synodi* seer claegachtigh sint oever die traechheit veler predigeren in het contribuieren derselver penningen. Unde is dienaangaende voer goet angesieken, dat tegen anstaenden Bartholomaei sowel de restanten van die voergh. jaeren allse die anderen haere penningen opbrengen soellenn in handen D. UCHTEMANNI, *deputati synodi*, mit dissem bedinge dat indien jemant sulkes tegen voergess. tijdt niet en dede, dessulvigen nhaeme solde expungeret worden, unde solde diesulvige nha luidt der opgerichteden articulen van het beneficium versteecken wesenn. Unnde sal onder tusschen jeeder classis daerhenn arbeiden, dat goede order bij haer moege gestellet worden, daermit die penningen in tiden opgebracht werdenn.

2. Veerner iss voergevallen die saeke vann den duivelbanner in den Dam. Daervan hefft classis Dammonensis dem synodo bekantgemaket, dat sie meinen den enigen fundament unde bewijess te hebbenn omme hem sine feiten te oeverbrengen, welckes sie dan oick toe geleegener tijdt mit dem allereersten an den competentenn richter wolden laten gelangen. Unde hebben in specie gementioneret van einen gesellen van Norden, van welcken he den duivel solde gewilt hebben uitdriven, item van groete untucht, soe hie mit ein maegedeken van elff offte twalff jaren hadde bedreeven.

3. Iss hierbij per occasionem gemoveret die groeuwelicke bloetschande vann JAN CIJESS tho Opwierda, die he mit syner steefdochter iss bedriwendende. Unde daermit doch sülcke grouwelen vuth dem lande gewehret mochten werden, soellen disse saekenn vann den deputatis synodi denn E. E. heren bekantgemaeket wordenn. Unnde hebbenn oick die ahnwezende heeren beloevet mit allem ernst nhae voermoigen daerinne te remedieren.

4. Anghaende artic. 9 sess. 2, dat doch impedieret moege werden, dat geene studenten uuth diesser provincie in der Jesuiten scholen gesonden worden, oftwell deputati synodi hyerinne haer devoir gedhaenn, soe soellen nochtanss die kûmpstige vordan daerumme by denn E. E. heeren aenholden, daermit die heilsaeme placcaeten, hyerbevoeren daervan gemaeket unnde gepublicieret, renoveret unde executeret moegen werden, unde tot dien fine eenige exempelen hyervan hare E. E. bekantmaken.

5. Artic. 10 sess. 2 belangende, so wordt nochmailes den deputatis synodi belastet in tides by denn E. E. heeren an te holdenn, dat die vastelaventlopers ende bieren doer haere E. E. placcaten verhindert mochten wordenn.

6. Belangende artic. 11 sess. 2 van die schandelicke misbruiken in denn h. ehestandt, dat diesulvige afgeschaffet moegen werden, soe soellen noch upt kumstige deputati synodi daerumme wyders by denn E. E. heeren anstaenn, ende daerthoe eenige enorme exempelen daervan denselvenn bekanntmaecken.

7. Artic. 12 sess. 2 van remotien der doetslageren vuth deeser provincie, iss ten deele geremedieret. Sal averst noch veerner daeromme bij denn E. E. warffsheeren, voersocht worden, dat die constitutien, in placcaten hyervan gemaeket unde publicieret, oick behoerlick executeert werden.

8. Die saecke ADOLPHI VAN BESTENN, daervan artic. 13 sess. 2 gedacht

wordt, wordt differeert tot sijner ahnkompst, alss hie omme in synodo te compareren iss geciteret wordenn.

9. Anghaende die combinatie vann Warfum ende Solwert, artic. 14 sess. 2 gementioneret, wort ad notam genoemen omme tot sijner tijdt, wanneer die saecke vann JANN WILCKENNS, hoedemaecker in den Dam, met welcker sie eennigermaten annex is, sall affgedaenn worden, daerinne wijders behoerlick te disponeren.

10. Wat averst die saecke van JAN WILCKENS deit belangen, daervan in volgenden artic. 15 unnde 1 sess. 4 gehandelet werdt, so iss he nae luit der resolution dess synodi, allsse classis Dammonensis iss gevisitiert wordenn, in praesentia deputatorum synodi in examine ter proeve gestellet worden. Hefft averst niet genoechsaem koennen andtwoerden, doch gelyckewol up veelvoldige intercession bij provisie ein jahr lang continueret omme alse ein proponente sunder titel pastoris ende eennige administratic der sacramenten sick te moegen exerceren ende alsdan de novo examinieret te wordenn. Waerbij synodus idt laetet voerblijven, mit diesser conditie dat die saecke nae expiratie van die vergunnede tijdt alsdann absolutelicken sall affgedaenn worden, entweeder tot anneminge (indien hie duchtigh) offte tot repudiatie (sijnde niet), sunder dat synodus opt kumpstige meerder daermede sal bemoeijet wordenn.

11. Belangende voortz art. 2 sess. 4 vann die provocatie a sententia classis iss affghandelt, daerbij idt synodus dann laetet verblijven.

12. Anghaende artic. 3 sess. 4, alse thoe weetenn die examina professorum theologiae, hebben deputati synodi relateert, dat sodanige nu einn tijdtlang heer niet gescheet sijnn, oeck vermoetlick in kumpstigen niet geschien weerden, daeromme dan niet noedich solde wesen wyder daerinne te doenn.

13. Artic. 4 sess. 4, dat Enum mit einem eigenen prediger versiehn mochte werden, iss sülcx geschiet.

14. Artic. 5 sess. 4, belangende dat niemandt vann denn collatoren tot denn predigampte mochte beroepen werden, bevoer dat he testimonia sijner bequaemheit offte vann D. D. professoribus offte van dem classe voertoenet, is sülckx oick afgedhaen.

15. Ad artic. 6 sess. 4 vann die voergaederinge der Wederdoeperenn int Oldampt te verhinderenn, sülckes iss einne algemeine claige dess gantzenn ministerii, waerbij dann oick seer gedoleert ende geremonstreert wordt, dat bij dese gelegenheit van tiden die Arminianismus daeronder

schuilen ende in diesenn landen insluipen mochte, dat daeromme wöl in acht genoemen wordenn ende doer den deputatis synodi angeholdenn, dat daerinne geremedieret moige worden.

16. Angaende art. 7 sess. 4 vann die resolutionen der warffsheeren oever die heimmelicke copulation der Wedderdooperen, hebben deputati synodi dieselve noch niet koenen bekoemen. Soelen veerners daeromme anholden.

17. Wat belanget artic. 9 sess. 4 vann het koepen ende verkoepenn der stemmen der collatoren, item vann denn contracten, die sümmege collatoren ende kerekvoegeden maken mit haeren pastoren, die sie beropen, woe oick vann die prophanation des sabbaths ende alle onordeninge, so op denn sabbathen geschieen, van inhibitie om der Papisten boeken niet te verkoipen ende wat dien aenkleevet, solckes is wederomme opt nije vann den deputatis synodi denn E. E. heren geremonstreret, ende wordt daerop eine heilsame resolutie verwachtet.

18. Articulus 10, dat niemandt sick eennige beroepinge ofte dienst sal anvaerden sunder consent dess classis, sulckes sal wel observeret wordenn.

19. Angaende artic. 11 vann het predigen unnde disputeren in die classicale voergaedingen, artic. 12 vann ongedoopepe personen niet to copuleren, item het iudicium van die doepe, so vann denn vagabunden ende ommeloependen paepenn in desen landen¹⁾ wordt gedaenn, welke puncten sint differeret wordenn, totdat men die resolution synodi nationalis Dordracenae daervan mochte voerstaenn hebbenn, so iss D. HILLENUS daerop gevraeget, wat diennangaende in dem nationali synodo ware beschlotenn, welcker dann heefft relateert, dat sulckes bij denn resolution in voerigen synodis nationalibus daerover genoemen ware verbleven, welke resolutionen dan alhijr sint insereert wordenn.

Vann het predigen in classibus.

In synodo Dordracena anno 1578, artic. 30.

Ein jegelick der dienaeren sal bij geboorte ein korte predicatie doen, van dewelcke die andere ordelen, ende tgeene tott verbeeteringe behoefft, vermaenen süllen.

In synodo Middelburgensi anno 1581, artic. 30; item Hagiensi anno 1586, artic. 38.

Die dienaer, die het in die voergaende classe opgelecht wass, sal ein korte predicatie uut Godes woert dhoenn, van diewelcke die ander ordelen, ende soe daer wat inne gebreecket, anwijesen süllen.

1) „in desen landen“ ontbreekt in YY.

Vann denn copulationibus ongedooper personenn.

In synodo Hagiensi anno 1586 in quaest. partic. quaest. 9.

Offt men eenn gedoopte persone met een ongedoopte sal moegen trowen.
 Antw. dat sulckes niet geraden en iss, diewijele die ongedoopte door verwerpinge dess doops niet en kan gereckent worden int verbondt Godes te zijn, ende oock sulck trouwen voer die gemeente onderworpen is groete lasteringe.

Judicium vann die doepe der vagabunden ende ommelopenden papen in desen landen.

In synodo Middelburgensi anno 1581 in quaest. partic. 9 quaest. 73.

Wat men vann die doep der vagabundschen papen houdenn sall.

Antw. Indienn sie macht hebben omme te doepen volgende de regulen der Roomscher kerken, so sal die doepe bij haer bedient (hoewel se vuth haer plaetsen verdreeven sijn) niet weederhalet worden, maer die doepe van monnicken ende diergelycken, die geene macht hebben om te doepen volgende derselver regulen, sal van geener weerden gehouden worden.

20. Angaende artic. 13 sess. 4 van die altaren, sacramentzhuisen unnde andere reliquien papatus, so noch in eenigen kereken gevonden worden, iss relation gedaen, dat dieselvige ten deele affgeschaffet sint, ten deele noch soellen affgeschaffet worden, wo dan insonderheit classi int Oldampt belastet is wordenn bij den E. E. heeren drosten vann Wedde ende Westerwoldingerlandt an te holdenn, dat dat sacramentshuiss tho Onstwedde moege destrueret wordenn.

21. Unnde angaende die affschaffinge der dantzschœellen artic. eodem soelen nochmaels deputati synodi daerop anholden, unnde soelen daernevens de predigeren unnde consistorien daernhae trachtenn, dat behoerlicke censura moege gehalten worden oever die ledematen der gemeinten, die sick daerinne koemen te verloopen, nae inholdt der synodale resolutie synodi secundae Dordracenae anno 1578 in quaest. partic. quaest. 43, welcke allso luidet.

Wat men doen sal, dien henlieden tot openbaerre dantzen begeeven.

Andtw. Overmitz die dantzingen gemeinlick eine lichtverdicheit, die den christen niet en betaempt, medebrengen ende aenlockingen¹⁾ dess vleeschliken lustes sijnn, ende daerbeneven denn godsaligen ergerlick insonderheit in tijdt van gemeene nûden, soe sullen sie gestraffet worden, die hem daertoe begeeven, ende soe sie hartnackelick voortvhaerenn nha

1) „aenlockingen”, verbeterd naar de acta Dordr. zelf. Onze cod. en ZZ hebben „anteckingen” YY heeft „aenstreckingen”.

verscheiden vermaningen, van de gemeenschap des aventmhailes affgeholden worden.

22. Wat art. 1 sess. 5 iss angaende, dat deputati synodi mit denn D. D. professoribus theologiae soldenn spreekē, daermit die studiosi theologiae, welke sick in concionando exerceren, haer wat mochten matigen in haer habijt der kledinge, is silekes van den deputatis synodi gedaen ende oick daerinne geremedieret.

23. Ad art. 2 sess. 5 vann het wederdruckent Catechismi Heidelbergensis ende Confessionis Belgicae, refereret D. HILLENUS daerinne versien to synn van synodo nationali, ende dat die Confessio Belgica alreede wass gepurgeret a mendis typographicis, die daerinne waren, ende gedrucket. Die Catechismus mit die anhangennde liturgia waere oick al revideret ende sulde eerster gelegentheit wel gedruicket worden.

24. Ad artic. 3 sess. 6 vann die veranderingen der combinatien vann Hoorhusen mit Leenss, hefft D. JOHANNES SCHMALTZIUS refereret, dat D. JOHANNES WOLPHIUS daervan wass affgetreden, doch daerbeneven gedoleret, dat onderdess die kerkendienst thoe Hoorhuisen bleeff vacerende woe oeck meede thoe Veerhuisen ende Suerdijck, dat doch mit ernst daerinne mochte versien worden. Hebben die ahnwesende heeren praesenteert ende op sick genoemmen prima occasione tho huiss gekoemen zynde ahn den collatoren ende kerkvoigeden der vacerenden plaetzen te schriuen, dat sie inwendich ses weeken sick mit bequaeme predigeren soellen versiehen, offte ahnders dat men hem eenige stellen soll: men solde man op een klein memoriecedeltien haer die vacerende kereken bekantmaeken. Daerby dan veerner vann classe Suidhorrumana oick gedacht is van die vacerende plaetze tho Calepende.

25. Endtlickenn hefft D. praeses proponiert, diewijle geene gravamina noch ingebracht waeren, offte niet goet waere, dat eenige personen genomineret worden, welke die gravamina classium innemen, dieselve doersien ende behoerlicke order¹⁾ stellenn mochten tot minder moijte des synodi. Unde sint daerthoe genomineret worden die E. E. h. amptman EGBERTUS HALBES, D. JOACHIMUS SORIUS unde D. SAMUEL SCHMALTZIUS.

26. Diewijle morgen geprediget sal worden, iss voer goet geachtet, datt men voortz nhae gedaenne predicatie sick in die voergaederinge weedderomme sal laeten vinden.

Sessio quarta antemeridiana 21 Junij a concione.

1. Iss op gedaene citatie in synodo eerscheenen D. BERNHARDUS JOACHIMI,

1) „behoerlicke order” YY hefft „in behoerlicke forma”.

pastoer tho Hevensches, ende iss hem voorgehouden die schwaricheit, tegens hem gementioneret, toe weeten eenige onordentlickheit in sijn leevten ende traechheit in bedeeeninge des h. aventmaels. Daerop he voerklaeret, dat he an voerledenn Paschen dat avontmael des Heeren hebbe gehalten mit anwinninge van eenige personen, soe toevoeren newerle gecommuniceret, ende oock oever veer weeken wederomme holden worde. Oock vermeenet ende hoepet he sick also te dragen, dat geenne ergernisse dorch hem mochte gegeven worden. Daerop he dan ernstlick van dem synodo voermhaenet is sick in alle fromicheit ende stichtinge te holden, daermit geene clachten over hem mochten koemen.

2. Item iss oock eerscheenen PETRUS BERNHARDI, pastor toe Opwierda, denwelcken oock voergehouden syne traechheit in bedieninge des h. aventmaels. Daerop hie sick verclaert, dat sulckes ahnn sijnen flijth ende iver niet hebbe gemangelet sunder an sijnen toehoederen, welke he niet konde daerhen bewegen. Hadde nochtans voor ongeveer twee jaren eenmael dat avontmael des Heren gehalten mit ongeveer vijeff offte sess personen, so he hadde angewonnen. Nhaemaels hadde he sulckes wal voer sick genoemen, doch was alletijedt doer den geringen tall der communicanten opgehouden worden. Welcke excusatie also sie niet wel kan gelden, so is he daeromme ernstlick gestraffet worden ende vermanet in posterum meerder iver ende flijth in dese saeke te gebruiken.

3. Iss hierbij per occasionem gehandelet van seekere ordeninge in die bedieninge des h. aventmaels te holdenn. Unnde angesiehen in synodis nationalibus Dordracena secunda ende Hagiensi artic. 63 beschloten is, dat men geen aventmahl des Heeren behoeret te holdenn an die plaetzen, daer geen forma van kerkelike regeringe is offte geenn olderlingen ende dijakenn, so iss daeromme geresolviert, dat voerall daernae behoeret van den predigeren getrachtet te wordenn, dat daer sulckes die gelegentheit mitt sick bringet, alletijdt soedaenige forma van kerkelike regeringe mach angestellet worden. Daer averst die gelegentheit sulckes niet mit sick bringet, dat daer de twee offte drie naest an malekander geseten predigern sick vereenigen solden omme alsoe doer dien die forma vann kerckelike regeringe te repraesenteren, daermit alsoe mit gemeinen advijs die ledemaeten der kercken angenoemen ende geregeert moegen worden. Soellen oock alle classes flitigh daerop letten, dat die broederenn onder haer sortierende flitich nielt alleene in predigen, sunder oick in bedieninge des h. aventmalss haer ampt verrichten omme also in visitatione classium den deputatis synodi goeden bericht daervan te doenn.

Sessio quinta pomeridiana 21 Junij.

1. Post preces hebbenn die fratres classis Loppersumanae proponiert,

hoedat D. JOHANNES VINCENTIUS einne vocation bekoemmen tot Lössdorp, ende dat sie wegen seekere oersakenn eenige swaricheit makeden denselven vulkoemelick te accepteren.

Welcke oersaken synodus voerstaen hebbende meenet, dat classis Loppersumana wel ende voersichtichlik daerinne gehandelet hebbe, ende remitteret die saeke wederomme ad classem omme veerners daerinne te doen, soealse sie stichtelick werden bevinden.

2. Iss oick veerner eerscheenen een man van Scharmer, CLAESS JANSS genoemet, denwelcken syne vrouwe voer ongeveer twee jaren wass ontlopen, niet wetende waer dieselve moege syn gebleeven, begerende raedt woe he sick hierinne soelle holden.

Synodus hefft hem geraeden, dat he sick an de politische overicheyt ter plaetzenn sal vervoegen, opdat nae eisch der rechten mach mit flijth hen ende weeder bij den vrunden nhaegevorschet worden, waer die vrouwe sick moige verholdenn ende dat sie door ein proclama, ter plaetzenn daer het behoeret, ingevordert worde omme desen angaende alssdann by den richter te doenn, gelyck nae rechten sal bevonden worden te behoerenn.

3. Voortz iss men getreden tot die gravamina dess voerleedenen synodi, ende angaende gravamen 1 vann die profanation des sabbaths, so iss sulekes denn E. E. heeren geremonstreert. Wordt oock noch seer daeroever gedoleret, daeromme noedich, dat deputati synodi vernaers daeromme by die E. E. heeren anholdenn umme soevele moegelick sulcke profanation wech te nemen.

4. Gravamen secundum belangende die conventiculen van allerleij sectenn, dat die muchten affgeschaffet worden, iss daervan toevoeren in dissen actis eenigermaten gehandelt. Wordt oick noch upt kompstige daeromme ahn to holdenn denn deputatis synodi belastet.

5. Angaende dat gravamen 4, dat die mandaten van denn bededaegenn etc. mochten gedruket ende tijdtlik vroe oevergesonden wordenn, so wordt noch seer geklaeget daeroever, dat sulckes niet en geschiet. Insunderheit claget classis int Oldampt, dat vann den laestvoerleden bededach denn broederen daersulvest niet oeveral die weete sij gedaenn, dat oick in ganntz Westerwoldingerlandt dieselve niet sij angedienet ofte gehalten worden. Wordt daeromme deputatis synodi belastet hyeroever nochmael ernstlick an te holden, woe dann insonderheit die predigern der stadt Gronningen denn E. E. heeren borgemeisteren ende raedt diese suimachticheit, onlanges int Oldampt ende Westerwoldingerlandt geboeret, soelen bekandt maekenn, opdat in sulcken wichtigenn saekenn niet so negligenter moege gehandelet wordenn.

6. Wat belangen deit dat punct van den olden predigern, diewelcke wegenn olderdhoem ende andere toevallicheit hoerenn dienst niet behoerlick koenen verrichten, dat dieselve mit noetroffigh onderholt mochtenn versorget wordenn, wordt noedich geachtet daeromme by denn E. E. heeren Statenn deeser provincie op einnen gemeinen landtdach an te holden, dat dieselve, gelijk in anderen provincien ende insonderheit Frieslandt geschiet, daerinne versiehn wullen, nae inholdt mede der nijelicks gerevideerder kerkennordeninge artic. 13. Sindt oick specialia exempla soedaniger personenn ingebracht, allse JOHANNES ELINGIUS, pastor tot Nijekercken, ende MACARIUS LUNSEMANNUS, pastor toe Westerdijxhorne.

7. Belangende die onordeninge van het copuleren ongeproclameerder personen, die van haere woonplaetzen an anderen oordenn daeromme loopen, soe nehmen die predigern thoe Gronningen op sick daerinne solcke order tho stellen, dat by haer daerinne geene inconvenienten soelen geboeren, woe dann oick die anderen predigern samptlick daerinne goede order ende opsicht te holden vermaenet worden.

8. Sindt veerner in dem synodo gelesenn wordenn de testimonia examinum dergeener, die nijelicken tot het ministerium sint promovet worden, alse toe weetenn:

vann classe Oldamptina:

D. HENRICI CISONIS, welcker mit testimoniis academiae et ecclesiae Groningensis voersiehn inn het predigambt thoe Winschoeten iss gestellet;

D. WESSELI BORGELOI¹⁾, welcker langetijdt schoeemeister tho Bellingwolde gewest, unnde mit testimoniis der kercken daersulvest voersiehn tho Oestwoldt is ad ministerium promovieret;

D. JOHANNIS FABRICII, dess pastoris soene tho Onstwedde, oeck mit goeden getuichenissen instrueret unnde in sijnes vaders plaitze promovieret;

D. GISEBERTI KUNINGH, mit testimoniis der kerckenn ende voegeden dess fraterhüses tot Gronningen versiehn, unde in die Beertha thom predigher bestellet;

vann classe Loppersumana:

D. LAMBERTI ALBERTI²⁾ et GEORGH LICISTAE Groningensium, mit goeden getuichenissen instrueret unnde toe Berum unnde Westerembden promovieret;

D. VALENTINI CABELI, vann dem classe int Oldampt recommendieret unnde thoe Loppersum promovieret;

1) „Borgeloi” in alle codd. De naam is „Dorgelo” volgens de predikantenlijst van Brucherus.

2) „Alberti” YY heeft „Abeli”.

Acta syn. provinc. VII.

D. WESSELI SOEGELMANNI, soe tho Wirdum schoelmeister gewesenn unnde tho Enum im predigambte iss bestellet;

vann classe Middelstumana:

D. WICHERI EDEMA ende LAMBERTI VALESH Groningensium, tho Westerwijdtwert unde Onderwerum gestellet;

vann classe Eenerumana:

D. JOHANNIS VINCENTII, mit getuichenissenn D. POLIANDRI unnde SIBRANDI¹⁾ LUBBERTI, item einness predigerss thoe Doerdrecht DANIELIS A VINEA²⁾ vocsieshenn, vann classe examinieret ende toe Suerdijek³⁾ bestellet, nhaemaels averst thoe Loessdorp onder dem classe Loppersumana tott einnen prediger beroepenn.

Welcke testimonia dann alle samptlick van dem synodo sint approbieret wordenn.

9. Diewijle oick bekend wordt, dat in dem classe vann Oldampt sub examine tegenwoordigh iss einner, HERMANNUS HIERONYMI A VIENNA gcheetenn, wordenn die broederenn dess classis daersulvest eernstlick voermhaenet op sine persone wel te lettenn, daermit he ondüchtich bevonden wordende niet moege admittieret worden.

Sessio sexta antemeridiana 22 Junij.

1. Sindt op gedhaenne citation ex classe Eenerumana in synodo eerscheenen D. ALLARDUS A BESTEN, GERHARDUS STENIUS unnde BERNHARDUS SAGITTARIUS, dewelcken sint angedienet wordenn die schwaricheiden, over die personen ADOLPHI STUKERI unnde JUSTINI HAVENBERGH gevallen, daerop sie haere relation ende excusation gedhaenn.

Welcke verstaen hebbende vermeent synodus, dat classis inn diese sacker haer devoir niet hebbe gedhaenn, dat oock haere excusen, daermeede sie sick willen behelpen, haer nielt koennen helpenn, daeroever sie dan scharpelic censureret ende vermahnet sint wordenn henveerner meerder iver in het censurieren der culpabeler personen te gebrücken, ende oock getrouwelicker dieselvige an te teikenen, woe oock mede voersichtiger in het committeren dergeenner, de ad synodum gesonden worden, te handelen, daermit soedaenige personen moegen gecommitteret wordenn, de sunder verdacht ener opspraecck sindt.

2. Voortz D. STUKERUM belangende iss vann dem synodo geresolvieret, angesiehen sunsten geene fautenn vann hem sint gehoeret, sunder dat

1) „Sibrandi” naar YY. Onze cod. en ZZ hebben „Sibranti”.

2) „Vinca” YY heeft „Vienna”.

3) „Suerdijek” ZZ heeft „Suderdijek”.

he beide voer ende nae dien tijdt sick wel ende stichtelick hebbe gedraegen, dat hem die swaericheit sijnes valles van dem synodo voorgeholdenn ende op syne schuldtbekenninge ende affbiddinge dersulvigen sessio gegunnet sal worden, mitz dat he vastelick beloeve mitt denn eersten in sijne gemeente van die hilliginge des sabbathdages te leerenn, ende sijne toehoederen daerthoe te vermanen mit anmeldinge, dat idt hem oeck leedt sy, dat he voermhaels sick daerinne hebbe voerlopen.

Welkes alles dann D. STUKERTS gedhaenn ende meede vermeldet, dat hie all voert nae sijnen val soedaenige vermaninge an syne gemeente gedhaen hebbe.

3. Anghaende D. JUSTINUM, diewijle he die swaericheidenn oever sijne persone moveret ontkennet, sal men sick daerop veerner informeren, ende sall he oeck solange sick moeten diesser vergaederinge ontholdenn.

Soellen tot dien ende eenn deputatus synodi wth der stadt ende een prediger wt dem classe Eenerumana, welcke tot sick nemen soelen denn prediger toe Gronningen, onder welkes klufft sick sijne sackenn hebben toegedraegen, mit denn eerstenn daerop inquireren omme alssdan veerner te doen nae behoeren.

4. Iss oick op gedaenne citatie erscheenen ADOLPHUS EMPENIUS, denwelcken voergehouden is worden, dat hie traech waere in die administratie dess h. aventmalss. Daerop he bekennet, dat idt nu wel een jaer geledenn sij, dat he des Heeren aevendtnael niet hebbe gehalten, biddende dat men hem sulckes voergeeven wolde ende belovende sick beeter in sijnen denst te quiten. Doch hefft geene genoechsame reden sijner traechheit koennen inbrengen.

In betrachtunge dan dat oick andere swaricheiden oever hem vallen van ongeregeldtheit sijnes leevendes, soe hefft synodus hem ernstlick censuriet ende dem classi injungeret goede opsicht op hem to hebben, dat he sick flitich in sinem denst ende stichtich in sinem wandel holde, offte so he sick quam te verlopen, so sal classis geautorizeert wesen omme nhae gelogendtheit sijner fauten te procederen tot affsettinge van sinen denst nae ordeninge der kercken.

5. Insgelicken iss erscheenen D. ADOLPHUS VAN BESTEN, denwelckenn oeck voergeholdenn is, dat he ein geruime tijdt dat aventmael des Heeren niet hebbe gehalten. Hefft daerop sine excuse gedhaenn, woe dat he wth belastinge synodi in pleit stae mitt denn E. E. juncker ALBERDA, ende daeromme oeck vermanet van eenigen fratribus classis sick daervan te ontholden. Hadden averst onderdess die ledemaeten sijner gemeente mit

den benaerden predigern ende gemeinten communiceret. Meenet synodus danoch, dat D. ADOLPHUS der saeken niet genoeghedhaen hebbe, dan ofte he wel voer den politischen richter in pleit stonde, wanneer geene andere oersaken vorhanden, hadde he danoch aleffenwel koenen ende behoerenn dat aventmael des Heren toe holden ofte te bestellen, dat jemant vann sijnen nabuiren in sijne plaetze ende gemeente sulckes voer-richtede. Welckes hem dan voergehouden ende daerthoe hem ¹⁾ eernstlick is vermaent worden.

Sessio septima pomeridiana 22 Junij.

1. Iss dom. JUSTINUS HAVENBERGIUS erscheenen unde hefft eennigermaten bekennet, dat he ahm voerleedenen winter doer occasion van advocaten ende anderenn, mit welcken he te doende hadde, well somtijdes ein mengel wijness gedronckenn, waerinne soe he sick verloopen, begeret he, dat men sulckes niet ten hoogesten weegenn sunder hem voorgeven ende toe goede holden wolle. Welcke bekantenisse, alsoe sie niet sufficient en is bevonden, soe laetet idt synodus bliven by der voerige resolutie.

Doch diewijle he daernae absolutelicken bekennet hefft sick dijckwijlss grofflickenn ende swaerlickenn verloepenn te hebben tot ergernisse vann voelen, biddende omme vergiffnisse ende beloovende henfeerners sick froemelick ende stichtelick te draegen, iss die synodus vann ander gevoelen gewordenn ende wil voer desen die executie vann die voerige resolutie naelaeten, unnde iss he scherpelick oever sine voerige excessen gecensureert, mit vermaeninge dat he sich henveerner stichtelick ende sunder opspraeke holde ende draege, daerop dan classis goede achtunge sal hebben. Ende bij soeveerre he in het toekumpstige quame to verlopen, sal men mit hem voortvahren nhae luidt van die voerige resolutie ende het olde mit het ²⁾ nije affdhoenn. Doch sal he voer diesen gelijckewell geene sessie in disse voerigaederinge moegen hebbenn.

2. D. ADOLPHUS VAN BESTEN hefft dem synodo voorgestelt, hoe dat [hie] ³⁾ vüth belastinge dess synodi in pleit was geraden mitt dem E. E. jüncker ALBERDA, streckende hem tot groete onkostingge. Voersocht daeromme assistentie omme dieselvige te moegen vuthvoeren.

Synodus andtwoordet geene andere assistentie hem te koennen doenn alsoe, bijaldien he sulckes versoecken mochte, intercessie by den politischen richter tot beter expeditie syner saeken. Dess sall classis flitlichich op hem letten, dat he stichtelick synen denst verwalte.

1) „hem” YY heeft „hie”.

2) „het” YY heeft „hem”.

3) „[hie]” aangevuld uit YY.

Hyerna is men getreden tot die gravamina, van denn classibus ingebracht.

Gravamina classis Dammonensis.

3. Anghaende gravamen 1 classis Dammonensis, mit welcken oevereenkümp gravamen 5 classis Suidhorrumanæ, datt niemant voergunnet mochte wordenn te predigen, he sij dan ten minsten praeparatorie examinieret, noch oeck sulkes sunder consent classis ende pastoris loci te dhoenn, sülekes iss in voerigen synodis affgedaenn, woe dan nae te sien is ende angewesen wordt art. 10 sess. 4 anno 1619 ende art. 15 in die nyess gerevideerde kerckenordeninge.

4. Wat averst anlangt dat particuliere exemplum, soe vann classe Suidhorrumana verhaelet wordt toe Ferwert geschiet te sijnn, siet synodus voor goet an, dat twee predigern vuth nhaemme dess synodi den juncker daerselvest anspreecken ende hem die schwaricheidenn ende inconvenienten, soe daerüth worden rysenn, remonstreren omme inkumpstigen van soedaenne proceduren te supersederen, offte indien sulck voersoeck fruchteloess mochte wesenn, denn deputatis synodi tselvige an toe deenen, daermit diesulvige mit denn E. E. heeren Gedeputeerden spreken moegen, woe hijerinne te remedieren. Daertoe sint nominiert D. SAMUEL SCHMALTZIUS unde JOHANNES SCHONENBORGH.

5. Gravamen 2 vann het recommenderen der persoenen tot den kercken-dienst bij denn h. collatoren, offte niet raedtsam, dat sulkes niet vann particulieren personen sunder van denn classibus gedaen michte worden, iss nae te sien in actis synodi anni 1617, alwaer daarvan gehandelet iss wordenn. Kan oick ahn diessen oerden niet wel practiseret worden.

6. Gravamen 3 vann onthillinge dess sabbaths iss toe voerenn affgedlaen art. 17 sess. 3.

7. Grav. 4 vann den loeijen starcken bedelerenn te wehenn, daerinne hebbenn die E. E. heeren Gedeputeerden haer devoir gedaen, weerden oek wijder mit eernst doenn. Hijrbij averst iss gementioneret, offte niet raedsam waere, dat tot dien fine die werckhusein der stadt mochten provinciäl gemaeket worden, waernha dan die predigern thoe Groningen voernemen soelen, wat der E. E. heeren der stadt meeninge hijrinne sij.

8. Grav. 5, mit welcken oick oevereenkomt gravamen 6 classis Middeltumanae, vann den conventiculen vann allerleye secten te weeren, daerinne iss oeck toevoeren geresolveert art. 15 sess. 3 unde art. 4 sess. 5.

9. Gravamen 6 vann het heimelicke doepen der vagabundische papen in dissenn landen, soelenn die exempla daarvan den deputatis synodi be-

kantgemaket worden omme mitt den E. E. heeren te communiceren, unnde woe densulvigen toe weeren te delibereren.

10. Grav. 7 vann die unglyeke vutdeellinge der almoesen ahn den caspelen der Ummelanden, soellen diegeenne, soe hijerinne toe doleren hebben, sick bij den E. E. heeren gecommiteerden der Ommelanden unde denn h. syndicum GOCKINGA moeten vervoegenn.

11. Gravamen 8, mit welcken accordiert gravamen 4 classis Suidthorrumanae, vann het onordentlick toetsamenloepen voeler personen in den h. eehestant sunder voerheergaende proclamatiën ende copulatiën, unde woe demsulvigen thoe weeren, sal sulckes by den competenten richteren moeten versocht wordenn. Ende soe dieselvige haer devoir hyerinne niet en doen, sal men daeroever an denn E. E. heeren hoefvetmannenn klagen, dat diesulvige die suimachtige richtern daerthoe constringeren mochten.

12. Grav. 9, dat die weeduwen der pastoren mit een jaerlickes subsidium vann de provincie versorget mochtenn wordenn.

Res. Diewijle geene algemeene ordeninge voerdesen daerinne iss gemaeket, dat dan eine jedere weeduwe voer sick mit assistentie dess classis by denn E. E. heren Statenn omme subsidium te erlangen sal moeten anholden. Unnde iss hijerbij per occasionem gedacht, offte niet raedtsaem ende practicabel, dat oock in den Ommelanden an bequaemer plaetze een weeshuiss verordinieret mochte worden, welckes dan deputati synodi soellen versoekenn.

13. Gravamen 10, dat ehelicke personen onderwijlen vann einander loepenn ende sick sülvest scheidenn, sal jegelick classis, consistorium ende prediger sijnn beste daerinne bij sine respective overicheit doen, datt daerinne behoerlick voersiehn moege wordenn.

Gravamina classis Middelstumanae.

14. Gravamen 1, dat die acta synodalia mit den spoedigsten nhae gehaltenem synodo verveerdiget ende den classibus toegestellet moegen worden, willen scriba ende deputati synodi daerhen arbeidenn, dat oever een maent ongeveer nha gehaltenen synodo die acta voerfeerdiget moegen wesenn, unde moegen alssdan classes vann den deputatis synodi diesulvige vorderen.

15. Grav. 2 van den copulatiën nijer eehelüiden, die in privaten behuesingen mochten geschiehn, is in voerigen synodis resolvieret, dat sülckes niet behoere te geschieden, daerbij idt dan oick noch blivct. Unnde so eenige predigern sick hijerteegen mochten verloipen, soelen diesulvige van den classibus daeroever toe reden gestellet unde gecensureret worden.

16. Gravamen 3 vann de private doepe, die in denn huiseren mochte geschieden, iss daervan in der nu nijclicker gerevidierter kerckenordeninghe art. 16 also resolveret: Hett verbündt Godes sal an den kinderen der christenen mit den doop, so haest alss men die bedieninge desselven hebben kan, besegelt wordenn ende dat in die oepenbaerre versamelinghe, wanneher Godess woort geprediget wordt. Doch ter plaetzen daer niet soeveele predicatien gedaen worden, sal menn einen seekeren dach der weeken verordenen omme den doep extra ordinem te bedienen, so nochtans [dat] 1) datselve sonder predicatie niet en geschiede.

17. Alsoe hierbij movieret iss die swaricheit, woe men sick holdenn sal, wanneer een oldt persone, in kranckheit offte doedessnoeden gesteldt, tott voersegelinge des voerbundes Godes ende siner verseeckeringe die doepe begeeret, offte men niet solde moegen densulven in private behuelsinghe, daer nochtans eine vergaederinge versammelt is, doepen.

Res. Angesichen in synodo nationali resolveret is, dat men geene bedieninge der sacramenten buiten die vergaederinge der kercken sal holden, soe kann diese synodus daerin niet determineren. Sal daeromme voer ein gravamen ad synodum nationalem remitteret wordenn.

18. Gravamen 4 vann den Papisten, die sick eersten heimelicken vann denn papen offte inn haeren conventiculen hebbenn laeten copuleren, daerna in facie ecclesiae koemmen omme vann onss gecopuleeret te worden, wordt geantwordet, dat men datsulve behoere te dhoenn, dan sulcke voerheergaende *occulta copulatio* voer geene *copulatio* te achtenn.

19. Grav. 5, dat men omme eine algemeine eheordeninge moege aenholden, achtet synodus hoochnoedich.

Sessio octava antemeridiana 23 Junij.

1. Fuisis precibus iss menn voortgevahren die gravamina classium te doersien.

Unnde belangende grav. 7, dat het avondtmael dess Heeren oeverall in denn Ommelanden op eine tijdt moege bedienet worden, sulkes kan van weegenn voerscheiden ongelegentheiden niet well gepraectiseeret worden.

2. Grav. 8 vann denn schoelmestern unnde kosten, die tenn dantze spelen, mit densulven sal men procederen nae die acta synodi dess jaeres 1611, art. 11 sess. 8.

3. Gravamen 9 vann schoelmeistern unde kostern, die sick in pleit-saekenn laeten gebrucken, soelen diesulvige oock daeromme gestraffet worden nae eisch van saeken.

1) „[dat]” aangevuld uit YY.

4. Gravamen 10 vann het dantzen der ledematen der gemeente iss affgedaen in desem synodo sess. 3 art. 21.

5. Grav. 11 vann affschaffinge der excessiven brülofftenn, kindelbeeren, wtingen etc. iss voermaels voersocht, ende sal men voortz daeromme anholdenn.

6. Grav. 12 van den mandaten der bededagen gedrucket intides oever te senden sint nae te sien die acta deses synodi sess. 5 art. 5.

Gravamina classis Suithorrumanae.

7. Gravamen 1, dat men moege aenholden omme ein stipendium pro emeritis concionatoribus, iss affgedaenn sess. 5 art. 6.

8. Gravamen 2 vann het copulieren ongedopeder personen iss affgedhaen sess. 3 art. 19.

9. Gravamen 3, dat die schoelemeisters den kerekendienst verwalten ende ledematen sijn der kerken, iss niet meer alse billich.

10. Wat anlanget dat ein schoelmeister op den Ham ende Franssum moege gestellet werdenn, sal sulches an den heeren gecommiteerden van die cloostergoedern alsse collatoren van denn deputatis synodi versocht worden.

11. Die onordeninge, die op Hemmelvaertzdach tho Sibaldeburen gepleget wordt angaende, belooven die heeren, van den deputatis synodi versocht sijnde, haer beste te doen om deselve te verhinderen.

12. Dat die duivelbannersche mitt nhamen ENGEL, so hen unnde heer in denn lande ommeheerlopt ende insonderheit opt nije lanndt ende daeromtrent sick verholdt, vüth dem lande moge geweeret wordenn, wollenn die E. E. heerenn soeveele moegelijk die voersehinge doenn.

13. Veerner soe hefft D. UCHTEMANNUS wth nhaeme deputatorum synodi die reekeninge gedhaenn vann der weeduwen penningen, wat ontfangen, vütgegeven ende belecht is, nhae inholdt vann dat boeck, daerthoe verordineert.

14. Hefft oeck D. JOHANNES ULCKENIUS, geweesene pastor tho Siddeburen, ein request dem synodo laeten oeverandtworden, daerinne hie groetelicx beklaeget sinen swaeren val, daeromme hie van sinen dienst is gedeportieret, versoeckende dat hem weeder mochte toegelaten worden omme bij gelegentheit tot denn predighamp te gepromoveret te worden.

Synodus hefft wel mitliden mit hem, dan diewijele sijne daet oeveral hijr bekandt ende in varscher memorie is, kann voer diesen niet goet

achtenn sulcke sine petition te accorderen, sunder sal he voernoch gedult moeten draegen.

15. Naemaelss hefft D. UCHTEMANNUS, assessor synodi, in absentia D. praesidis ommegevraeget, offte oock jemant noch wat hadde te proponeren.

Daerop D. HILLENIVS dem synodo voerhaelet de resolution synodi nationalis aengaende rationem catechizandi ex sess. 14 ende 17, welcke daerinne bestaet:

1. dat een jeegetlick prediger sonder eenich onderscheit ende exceptio geholden sal sijn alle Sondaegen nae den middach den Catechismum te predigenn ende daerinne sick der korthheit ende klaerheit te bevlitigen, ende ad captum niet alleene der volwassenenn sonder oock der joeket te accommoderen;

2. dat he oick eenige private vergaederinge bewijlenn holde, in welckenn he de jongen ankoemenden christenen in die fundamenten der lehre onderwyse.

3. Unde daermit sulckes dess te bequamer geschieden moige, sal van die magistraet versocht worden, dat sie tot dien fine wolden alle onordeninge vann arbeiden, spelenn, doedenbegraven ende diergelycke dingen, op Sondaegen gepleget, voerbieden;

4. woe oock die combinatien soevoele moeglick affschaffen;

5. ein mandaet an den predigern ende toehoederenn omme den Catechismum te predigen ende te hoeren publiceren.

6. Dat oick deputati synodi in visitationibus flitich daerop lettenn, offte sulcke order oock geholdenn ende nhaegekoemen worde.

16. Vann denn schoelmeesteren sint oick in synodo nationali volgende conditien requiriert:

1. datt sie sijnn ledemaeten der Gereformeerder kercken;

2. datt sie hebbenn goede getuichenissen vann suiverheit in lehre ende levent;

3. dat sie wel geoeffent syn in der lehre des Catechismi omme die bequaemelick der joeket te moegen lehren;

4. datt sie denn Catechismum ende Nederlandische Confessie mit haere handen onderschriven, ende daernhae haere anbevohlene joeket te willen onderwijsen beloven.

5. Daernha oock classes arbeiden ende die schoelmeesters, onder haer sortierende, voer sick ontbiedenn ende daerthoe vermaenen ende holdenn soellenn.

17. Wat oock anlanget die manniere, woe die schoelmeesteren die

kinderen in dem Catechismo institueren soelenn, daervann sint volgende conditiones gemaectet:

1. dat sie tot twee onderscheidene daegen inn der weeke denn Catechismum haeren kinderen leeren;

2. dat sie nielt alleenne daernha trachten, dat die kinderen denn Catechismum van buiten lehren, sundern dat sie denselven oock voerstaen moegen.

3. Unde daermit sulckes trouwelicken geschiede, soelenn die pastores geholden wesen neffens einen olderling ende oock vuth de magistraet jemandt, so idt die gelegentheit vorderen mochte, die schoelen te visiteren, die joeget te examinieren ende alsoe te acueren in de kennisse christlicker lehre ende godtsalicheit.

4. Woe oock die magistraet voersocht sal wordenn alle papistische catechismos ende andere diergelycke boecken vut te munsteren ende, dat dieselve niet mochten verkofft worden, te weeren.

18. Vann denn candidatis theologiae is oock seeckere instructie gemaectet sess. 18, daernae de classes sick moegen reguleren.

19. Anghaende die typographos iss oick goede ordeninge gestellet ses. 12, unnde hebbenn oick die heeren Statenn Generael einn placcaet daervan laeten drucken ende wtgeeven.

20. Daermit averst vann desen allen ende wat in synodo nationali meer mach verhandelt wesenn, die classes goede kennisse hebben moegen, sollde noedich wesenn, dat elke classis voer sick einn exemplar der acten mochte hebben. Unnde solen deputati synodi by denn heeren gecommittierden der cloostergoederen voersoekenn, dat haer believen wolde einen jegelickem classi ende den deputatis synodi mit ein soedaenich exemplar te voereeren.

21. In die nijess gerevideerde kerckenordeninge iss oock goetgevonden, dat neffens die generale visitatie classium elke classis haere kercken behoere te visiteren nhae ahnwinginge art. 44.

22. Anghaende die onderlinge correspondentie der kerckenn ende synoden deeser Voereenichdenn Provincien moet sulckes staenn tot naerder versoeck van andere kercken, daer dann deputati synodi mit denn E. E. heeren vorders van die saeke moegen delibereren.

Sessio nona pomeridiana 23 Junij.

1. Post preces iss swaericheit moveret, dat die gravamina niet sint ahn die classes oevergesonden.

Daerop geresolveret, dat henveerner die classes daerop letten soelen,

dat sie haere gravamina ten minsten sess weken voer dem synodo an denn oordt, daer synodus sall geholdenn wordenn, oeversenden, opdat sie vandaer denn respective classibus toegeschicket moegen worden omme daervan tijdtlick te delibereren. Soe oeck eennige classes geene gravamina hebbenn, soellenn sie gelickfalls sulckes tijdtlick te weten doen, daermeede die anderen doer haere stilleschwigent niet moegen opgeholdenn wordenn.

2. Sal oeck elcke classis ein synodale boeck hebbenn, in welchem die acta synodorum provincialium vergaedert ende in den classibus bewaert worden.

3. Sint deputati synodi opgestaenn, opdat in haere absentie vernoeen mochte worden, wat synodus vann haere acten ordelet. Ende hebbenn die broederen samptlick verklaeret, dat sie niet anders vernieen, also dat sie haer devoir gedaen, doen haer oeck voer haeren flijth ende moeijte bedancken.

4. Iss men daerop getreden tot die electie deputationum synodi. Unde sint neffens D. UCHEMANNUM ende STRAETMANNUM geeligeret mit meesten stemmen D. HENRICUS HOUBINGIUS ende D. HENRICUS A FREDEN.

5. Iss voerner *censura morum* vann denn ahnwesenden fratribus geholdenn ende sonderlinge niet bevonden straffensweerdigh, also alleene dat gedoleeret is worden, hoe die saeken, in synodo voorgefallen, solden divulgret worden. Daeroever dan die samptliche ahnwesende broederen oernstlick vermaent sint worden, dat sie in kumpstiger tijdt voersichtiger handelen ende doch de saken in synodo voervallende büiten denselven niet divulgeren wolden, daer mit geene jalusije erwecket ende argernissen moegen angerichtet wordenn.

6. Hijerop dann so iss entlickenn die synodus mit dancksegginge tho Godt geeindiget. Unnde die ahnwesende heerenn, so deeser vergaedinge bijgewoenet hebbenn, sindt haeres trouwes ende flijtes bedancket, mit versoek dat sie doch die affgehandelde saken sick woldenn laeten anbevolhen sijn, ende nae haeren besten vermoigen tott Godes eeren ende stichtinge der kerekenn helpenn effectueren ende bevorderen.

7. Die ahnwesende broederen hebben oeck samptlick tot meerder vestenisse diese acten mit eigenen handen ondergeschreeven.

ANDREAS STRAETMANNUS, synodi praeses.

CHRISTOPHORUS UCHEMANNUS, ecclesiastes Groninganus, praesidis assessor.

JOHANNES SCHONENBORCH, ecclesiastes in Adewert, synodi scriba.

CORNELIUS HILLENIUS, servus Jesu Christi in ecclesia Groningana.

JOHANNES LAXTENIUS, minister ecclesiae in Holwijerda classis Dammonensis.
 HILDO LAMBERTI Groothuisius, in Fermsum pastor.
 ANTONIUS STROMBERGIUS, pastor in Scharmer.
 HENRICUS HOUBINGIUS, v. d. m. in Zandis.
 JOACHIMUS ZORIUS, prediger zu Loppersum.
 LAMBERTUS HENRICIDES, Groning., predig. tenn Post ende Witteweerum.
 WILHELMUS JOHANNIS, pastor in Husingen.
 RODOLPHUS OVIING, ecclesiae Warffumanae pastor.
 JOHANNES SCHMALTZIUS, pastor inn Tinallingha.
 ADOLPHUS STUKERUS, v. d. in Wetzigen administer.
 SAMUEL SCHMALTZIUS, pastor in Suidthorrum.
 JOHANNES HASELBEKIUS, pastor inn Tolbert ende Midwolde.
 GERHARDUS ASSUERIDES, pastor thoe Suidbroeck.
 BERNHARDUS GOLTSWEERDEN, pastor in Blijhamb.
 HENRICUS A FREDEN, servus Jesu Christi in Scheembda m. pr.

Diese acta synodalia sint vann onnss ondergeschreven deputatis gecollationeret unnde mit dem originali accorderende erfunden.

Act. Groningae am 11 July anno 1620.

CHRISTOPHORUS UCHEMANNUS, prediger in Groningen.

HENRICUS HOUBINGIUS, pastor upt Zant.

ANDREAS STRAETMAN, deputatus synodi.

HENRICUS A FREDEN, pastor Scheemdanus 1).

1) Hierop volgt in YY „Actorum synodalium anni 1620 finis“.